

КРЕМЕНЕЦЬ В ДОЛІ РОМАНА БЖЕСЬКОГО

Діхтярук Софія

студентка III-го року навчання

Кременецької гуманітарно-педагогічної академії
імені Тараса Шевченка

e-mail: sofiadihtaruk37@gmail.com

Науковий керівник: **Скакальська Ірина,**

завідувач кафедри, доктор історичних наук,
професор

Кременецької гуманітарно-педагогічної академії
імені Тараса Шевченка

Місто Кременець – частина південно-східної етнічної Волині, багатий історико-культурний і сакральний регіон сучасної Тернопільщини до розвитку якого доклали зусилля не лише корінні мешканці, але й особи, які за волею долі опинилися у цих краях. Одним із таких діячів був Роман Бжеський – талановитий літератор, історик, публіцист та художник, справжній інтелектуал української культури XX століття. Він як іммігрант прибув до Кременця та на деякий час із сім'єю поселився у місті.

Роман Бжеський уродженець Чернігівщині вихований у змішаній польсько-українській сім'ї, однак з самого дитинства ідентифікував себе виключно українцем. Освіту здобув у Чернігівській гімназії з військовим нахилом та з ранніх років приймав активну участь у громадсько-політичному житті краю [1, с.123–124].

Тому не дивно, коли спалахнули доленосні події Української революції 1917–1921 рр. До речі, за гетьманування Павла Скоропадського Бжеський працював у міністерстві внутрішніх справ разом із Дмитром Донцовим та Миколою Міхновським. Таким чином, Бжеський долучається до боротьби українського народу за незалежність працюючи у різних державних відомствах, проте згодом коли старання патріотично налаштованої частини населення були зведені нанівець сусідніми країнами, першочергово більшовицькою росією, діяч змушений тікати від переслідувань далеко на захід й опиняється у Кременці – на той момент повітовому місті відновленої Польської республіки.

Довгий час у Кременці, загалом в Україні, ім'я Бжеського не згадувалося, радянська влада заборонила будь-яку інформацію про діяча. Тому свого часу, коли виникло питання: «Чому не віддається належного В. Отамановському?» – обурювався сорок років тому Роман Бжеський (псевдо Р. Млиновецький), теж учасник українських визвольних змагань

XX ст., відомий історик в екзілі [3]. Як іронія долі, ім'я Бжеського почали згадувати на Батьківщині лише в незалежній Україні.

У 1920 р. зупинившись на Кременеччині Роман Бжеський не залишає свої роботи і продовжує активну громадсько-політичну діяльність. Передусім, він має на меті вишколити молоду українську національно-свідому молодь, яка б стала фундаментом для майбутньої незалежної держави [2, с. 65].

Для того, щоб реалізувати цю мету, Бжеський організовує в Кременці підпільний гурток «Українознавства», який включає в себе не лише фактологічні знання про історію України, але й містить природничий і суспільствознавчий напрямок, доповнюючи це географічними, економічними та етнографічними відомостями, а також основами держави, нації та націоналізму. Такий комплексний підхід міг гарантувати виховання ідеологічно сформованої та цілеспрямованої патріотичної молоді. На таємні вивчення до Бжеського приходила молодь, насамперед, з Української приватної змішаної гімназії та Духовної православної семінарії.

Разом із цим у 20-ті роки XX ст. у центрі Кременця Роман Бжеський відкриває книгарню від «Просвіти», при цьому діяльність його як директора знаходить позитивні відгуки серед головного львівського осередку Товариства.

Кременецький період життя Бжеського також відзначається активною творчою діяльністю. У 1923 р. друком виходять його перші літературні твори, присвячені національній та революційній боротьбі: поема «Срібносиня легенда», вірші «Легенда Крут», «22 січня», «Тим що полягли під Базаром». Окрім цього друком виходять публіцистичні твори громадсько-політичної тематики у яких діяч розмірковує над майбутнім Української держави та вирішенням назрілих або не вирішених у революційну добу соціальних проблем. Особливе місце у науковому доробку Бжеського присвячено тематиці радянського режиму та його репресивній політиці на українських землях (коренізація і колективізація).

Тут у Кременці були й написані спогади Романа Бжеського «Згадки з минулого», які присвячені здебільшого темі Першої світової війни та національно-визвольним змаганням 1917–1921 рр. Сама ж книга вийшла друком у 1924 р. у львівському видавництві «Літературно-наукового вісника». Варто відзначити, що на момент написання даної праці Роману Бжеському було всього 27 р. [4].

Роман Бжеський проживав у Кременці у власноруч спорудженому будинку у підніжжі гори Воловиця до 1934 р., коли його підпільний гурток було викрито польською владою. Близько тридцяти учасників-гімназистів були арештовані поліцейськими силами разом із своїм наставником. Самому Роману Бжеському та шістьці його прихильників було присуджено «перевиховання», тому своє покарання він відбував у

концентраційному таборі «Берега-Картузька» у стінах якого провів відрізок з липня 1934 по березень 1935 р. [5].

Після приєднання Західної України до СРСР, уникаючи можливого переслідування більшовиками Роман Бжеський впродовж майже двох років змушений проживати в окупованому нацистами Кракові, що стало першим періодом його емігрантського життя. Повернення до рідних стін відбулося лише у 1941 р., однак це був лише короткотривалий відрізок життя Бжеського у Кременці. Впродовж нього він працює заступником директора рівненської газети «Волинь» під редакцією Уласа Самчука, у якій публікувалися твори різних українських письменників, політичних та культурних діячів.

Проте яскрава українська національна політична позиція суперечила планам нацистської Німеччини, тому після арешту Самчука, Бжеський змушений вдруге емігрувати спочатку до Праги, потім до Мюнхена, а в 50-ті роки ХХ ст. у США де він продовжував плідну наукову роботу, де і знайшов свій спочинок не доживши всього дев'ять років до жаданої незалежності України. Помер Роман Бжеський 4 квітня 1982 р. в Детройті. Він похований на православному цвинтарі у Баунд-Бруці.

Висновки. Кременецький період Романа Бжеського характеризується переосмисленням життєвих орієнтирів діяча, відходом від збройної боротьби за незалежність України до початку боротьби на інтелектуальному фронті, що у підсумку стало сенсом усього його життя. Інтерес до життя й історичного доробку Р. Бжеського не зменшується і нині. Так, в ході російсько-української війни у 2023 р. виходить актуальна книга Романа Бжеського «Росія без маски». Праці Романа Бжеського як дослідника історії та ідеолога українського націоналізму потребують своїх глибоких подальших досліджень в умовах сьогодення.

Бжеський оцінює дії Центральної Ради у контексті своєї активної участі в українських революційних подіях. Його критика зосереджена на тому, як рішення Центральної Ради могли підірвати успіх української революції, зокрема, через підтримку автономії, марні перемовини з іншими урядами, з більшовиками та загальну політичну нерішучість. Важливо відзначити, що Бжеський був не лише спостерігачем, але й активним учасником подій, що свідчить про його сильні відчуття солідарності з ідеями української незалежності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скакальська І. Українська еліта Волині першої половини ХХ ст: нариси життя та діяльності: Монографія. Тернопіль: Астон, 2012. С. 123–129.
2. Скакальська І. Історія України в особах: волинська сторінка міжвоєнного періоду ХХ ст. Київ: КНТ, 2017. 94 с.
3. Робак І. Ю. Валентин Отамановський – революціонер, вчений, організатор науки. Х.: Колегіум, 2013. 184 с.

4. Роман Бжеський. Прелюдія поступу (вістниківський доробок 1924–1934 років) / упорядники Володимир Бойко, Тамара Демченко. К.: Темпора, 2016. С. 11.
5. Чернихівський Г. Портрети пером. Кременець, 2001. 307 с.